

PÉCZELY JÓZSEF
ÉSZSZEL ÉL AZ EMBÖR
(ELBESZÉLÉSEK)

1917
TEVAN-KIADÁS BÉKÉSCSABA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-61-3 (online)
MEK-13689

TARTALOM

Észszel él az embör.

Tavas az őszben.

A vásárfia.

Tüzet vet a pénz.

Péter tanuskodik.

Vasárnap a falun.

Nyári zivatar.

A vén számár.

Észszel él az embör.

Téglás János udvarán összegyülekeztek az emberek. Négy, öt szomszéd.

Mikor együtt voltak, Jónás Pál odaszólt az öreg Téglásnak:

- Eressze kend ki.

A gazda odalépett a disznóólhoz s kieresztette a kocát.

A szemrevaló jószág az ól előtt megállt, a füleit előre hegyezte, majd hirtelen elbuffantotta magát s megfordult.

Az emberek fontoskodva hümmögtek.

- Nincs benne, nincs...

Az öreg Téglás, bár ő is egyazonképen vélekedett, megcsóválta a fejét.

- Nem lönne?

A szomszédok mind azt mondták:

- Nem. Nem löhet, mer' akko' má' mutatná!

- Ugy hát befogom, - szólt az öreg Téglás.

- Be löhet. Be.

Az emberek elkezeltek.

Téglás János másnap még a kanászt is megvallatta, de az is csak azt erősítette, hogy nem lehet, mert így, meg úgy... Ha valaki, hát ő tudná.

Igy került a koca hizás alá. Mikor aztán három-négy mázsa tengerit elemésztett a gömbölyödésnek indult állat, egy éjszaka egész váratlanul leellett. Két kis malaca lett.

No vakargatta deres fejét az öreg Téglás, de még a szomszédok szemevilágát is erősen emlegette. Mitévő legyen? A koca félhizásban. Vagy a sok kukorica vesz kárba, vagy a malacok.

Csak a hizás mellett döntött.

Nono, azért a két malac se veszett kárba. Odaadta egy napszámért Káplár Péternek, a kapásának. Jó lesz annak. Ugy is alig tud élni. Ami nem is csoda ebben a keserves világban. Hadd bajlódjon velük.

Hát ami igaz, igaz... a pár napos malac sok pizsmogást kíván. Ugy kell bagyulázni, ajnározni, mint a csecsszopót, míg nagysokára szemre kap. Ugy a. De hát Péter, azaz hogy a felesége nem sajnálta a dolgot. Az ágy alatt egy kis vackot eszkábált s ügyyel-bajjal tejure kapatta őket. Egy kis zsákvégből csücsköt formált s azon át szopatta a vizes tejet. Így nevelődtek öt hétig. Aztán kitette őket a kamrába. Ekkor már fürgén szaladgáltak.

Péter örült. Jószága van. Ilyen szigorú időben állattartása. Ép úgy, mint a módos embereknek. Nagy sor az egy szegény napszámos embernél. Ha úgy munkaközben szó esett a drága életről, megélhetésről, husról, zsirozóról, no meg az állatokról, Péter büszkén, némi önteltséggel emlegette:

- A malacaim... A malacok...

Máskor meg:

- Két véka korpát vöttem... Fél mázsa árpát... Hej, hej! Sokba kerül az állattartás!

Az emberek irigykedve kérdezték:

- Hun vötted?

Péter nem mondta meg az igazat, csak a nyakát nyujtogatta.

- Hát csak úgy kifundáltam...

- No, szöröncsés embör, aszondom, hogy szöröncsés embör!

- Fiskális természetü!

- Srófos eszü!

Igy az emberek.

Később, amint az idő telt, Péter már meg-megcsóválgatta a fejét, sőt meg is vakargatta, ha a malacokra gondolt.

- Eladom üket, eladom...

Csakhoggy ebbe meg az asszony nem akart beleegyezkedni. Nem és nem!

Nyáron át Péterék még csak meg voltak valahogy a malacokkal. Egy kis moslék, korpa, hulladék. Hanem az ősz erősen megrángatta a napszámot. Amit Péter keresett, az mind kukoricába ment. A hizók, mert már azok voltak, úgy ettek, mint a jóféle sakálok. No, gömbölyödtek is szépen. Tul voltak már a mázsán, mikor Péter azt mondta:

- Itt a vásár, elaggyuk!

Most már az asszony sem kötötte magát.

- De csak az egyiket!

- Nono.

Péter körülvakargatta a tarkóját:

- Elkelve ugyan most mindkettőnek az ára!

- Elhiszöm azt... De mi se maradhatunk zsirozó nélkül évön át!

- Az igaz.

Készülődés közben az asszony aggályoskodott!

- Csak oszt mög ne csajják kendet!

- Engöm?

S méltatlankodva nézett Péter az asszonyra. Hogy tehet föl ilyet?

- Az én eszömön még nem járt tul senki!

Az asszony akadékoskodott:

- Hát a mázsánál?

- No...

- Az uj mázsához kend sem ért!

Péter köhintett egy-kettőt, miközben végig futott fejében az a gyötrelmes gondolat, hogy a mázsánál csakugyan hiba történhetik, merthogy az urak már a mázsát is megforgatták, hogy

ebben is beköthessék a szegény emberek két szemét. Nem kilókat tesznek rá, hanem csak amolyan hitvány kis platnikat, aztán arról olvassák le: ennyi, meg ennyi. Vagy igaz, vagy se. Csak embercsalás. Nonó. De azért nem árulta el magát. Megsodorintotta néhányszor a bajuszát s aztán odavetette az asszonynak:

- Csak möglássam eccö azt az uj mázsát, hát tudom istenöm, hogy kitanulom én annak mindön fifikáját!

S nagy magábabiztában megbökte a dolmányát:

- Merthogy észszel él az embör!

*

Mikor beértek a városba, Péter egy alkalmatosnak ígérkező helyen kiállította a hizót s azt mondta a Petinek, már mint a fiának:

- Én elnizök egy percöt, te csak mondd hatvan krajcárra a kilóját, de abbú' ne engeggy!

- Hova mögy kend?

- Hova?

- No.

- Hát veszök egy kaszaküvet.

Péter nem messze tudott egy jó vasáros boltot.

Benyitott.

Az üzletben sokan voltak, de azért Pétert is észrevették.

- Mi tetszik?

Péter hümmögött.

- Hogy micsoda? Hát majd szétnizök.

S nézelődni kezdett, miközben nyújtogatta a nyakát. No, sok kemény vas egy rakáson. Kicsi, nagy. Fényes, meg rozsdás. A rozsdás már régi idejü.

Egyik sarokba hosszú vastengők voltak egymásra támogatva. Nagy, nehéz szekér alá valók. Inkább uraságnak, mint szegény ember lovának. Mellettük, körülöttük szép vaskályhák álltak. Egyik-másikra még ember is volt kipingálva. No, ezek drága jószágok. Egy ezüstözöttnek az ajtaját Péter kinyitotta, mire a segéd ur azonnal mellette termett s jóindulatulag biztosította, hogy ilyen égő és melegítő kályha nincs több egész Európában. Csak ez az egy. Szénnel fütik, de jó fa alá is. Amellett olcsó. Valóságos ajándék.

- Ugy?

A segéd ur mennyre-földre esküdözött.

Eközben Péter egész véletlenül egy mázsához lépett; legalább is Péter ugy mutatta, mintha történetből került volna a mázsa mellé. Még csudálkozott is.

- Minimál mázsa! - szólt a segéd ur.

- Márhoggy ez?

- Ez, ez... Grammnyi pontossággal mér. Legjobb, ami „létezik”.

Péter tamáskodva csóváltgatta a fejét, mire a segéd ur esküdözni kezdett. S hogy bizonykodásának végérvényes sulyt adjon, elővett néhány vaslemezt.

- Álljon rá kigyelmed. Megmutatja ez egy-kettőre egész pontosan, hogy mennyit nyom, hogy hány kila...

Péter fölélt a mázsára s aztán erősen vigyázta, hogy a segéd ur mit mivel. Hova teszi a vasakat? Mekkoraikat? De hiába meresztette a szemét, sehogysen tudott eligazodni...

- Hetven kila... Punt hetven kila! - így a segéd ur.

Péter kedvetlenül lépett le a mázsáról. Hiába no... Hirtelen valami ütődött az eszébe. Elmosolyodott. Majd odafordult a segéd urhoz s megkérdezte?

- Punt hetven kila?

- Annyi.

- Akko' jó...

S mintha csak most látta volna meg a pudlin a sok kaszaküvet, felkiáltott:

- Nini, kaszakü! Hát ezt is árulnak?

- Igen.

Csóváltgatta a fejét.

- Ej, ej... Azt hittem, hogy csak vasat... Hát kaszaküvet is?

S nézegetni kezdte a köveket. Forgatta, mustráltgatta őket, miközben vélekedett:

- Azt hittem, hogy küvet csak küves bótba árulnak. Hm.

Mikor alaposan megvizsgálta a köveket, kiválasztott egyet, olyant, amelyik az acéltól erősen szórta a szikrákat.

A husz krajcárból lealkudott kettőt s miután egész jóindulatulag biztosította a vasárust, hogyha ez a kaszakő - amint hiszi is, - beválik, mindig ide jön vásárolni, sőt kommandálni is fogja ezt a boltot a falunak, megbökte a kalapja karimáját s nagysietve kikövetkezett a hizóhoz.

A Peti gyerek már várta, mert egy kövérképü hentes ugyancsak alkudozott a disznóra. Már negyvennyolc krajcárt ígért. Jó, hogy Péter megérkezett. Így a vásárt megkötötték ötvenben. Azaz egy korona...

- No, most hát a mázsára! - így a hentes.

A disznó kissé vonakodott a ketrectől, de azért csak betuszkolták.

- Egyszázhuszonöt kila! - kiáltotta a mázsáló ember.

A disznót kiterelték.

- Ez hát koronájával számítva épen egyszázhuszonöt korona, - szolt a hentes s elővette a nagy bőrbugyellárist.

- Jó, jó - intett Péter, miközben odalépett a mázsáló emberhez s megcsóválta a fejét.

- Ez hát az az uj mázsa?

- Ez.

- No, még ilyet se láttam... Hanem derága matéria löhet, mivelhogy ekkora.

- Biz ebbe sok pénz fekszik.

Péter hunyorogni, majd egész barátságosan mosolyogni kezdett.

- Hogyis, hogy... Mögmondaná ez az uj mázsa egész akkurátosan, hogy én mennyit nyomok?

Sörcentett egyet a földre s azután hozzátette:

- Régön mérekedtem...

A mázsáló vicces ember volt, hát úgy félvállról odavetette:

- Egy disznószámba kendet is leméröm.

- Márhoggy négy krajcár?

- Annyi.

Péter a kis lajbli zsebből ujfent kihalászott négy krajcárt, átpotyogtatta a mázsáló tenyerébe s aztán egész fürgén bebillögött a ketrecbe.

- No, mennyi? - tudakolta.

- Hetven kila. Épen hetven kila. Se több, se kevesebb.

Péter elégedetten integetett a fejével, miközben jóindulatulag azt mondta a mázsáló embernek:

- Jó mázsája van magának. Aszondom, hogy jó mázsája!

Magában meg így gondolkozott:

Itt is hetven kila, ott is. Nem csaptak be. Nem. Osztt ami fő, négy krajcárba került az egész tudomány, mög egy kaszakü vételbe...

S hogy a mérekedés alatt a járandóságot egész autentikusan kiszámította, jókedvűen nyujtotta kérge tenyerét a hentes felé, a szép, ropogós bankók irányában.

Tavas az őszben.

Verőfényes októberi napok. Akárcsak a nyár derekán, úgy tűz lefelé a nap az égről. Pedig voltaképpen ez már a vénasszonyok nyara. De milyen nyara! Még-még a könnyü kiskabát is rámelegedik az emberre. Hál' Istennek! Lehet, szántani, vetni, amit már esztendőök óta csak ügyyel-bajjal ravaszkodhattak ki a magyarok a sok esőtől. Meg sehogy.

A „szegények földje” melletti kanyargós kis ösvényen lépegetek. Ezek amolyan kis parcellák. Egy lánc, két lánc. Sok kicsi kis föld egymás mellett s mégse jut belőle mindenkinek. Csak kinek-kinek. A szemeseknek. Meg aki bírja pénzzel, bátorsággal, aki nem fél az esztendőől, aki nem ijedezik a nagy árendától: mert árosak ezek a kis földek; de igen jó termők. Kolompér, káposzta, paszuly... Ez a föld nem hálátlan, csak egy kicsit ajnározni kell. Most ugyan már mitse mutat. Le van tarolva. A hajnali derek erősen megcsipdesték a fonnyadt indákat. De nem baj. A termés már benn van a kamarákban, vermekben...

A páskum végénél szembe kerül velem az öreg Rostás. Olyan jó hetvenes. Egészen bizonyosan túl van rajta. De úgy bírja magát, mintha csak most taposná az ötvenet. Keményfájú ember. Pedig az élet igen sokszor kipróbálta. Birja-e az öreg? Az öreg bírja.

Megállunk egy kis szövetésre. Kezelünk egész barátságosan. Hogyne. Nem ma találkozunk először! Amint az öreg értelmezi:

- Nexusunk van minekünk egymással a tekintetős urral!

Ennek meg az a fogóvége, hogy az öreg parcellájának fele herével van bevetve s azt én birom árendába. Amikor kivettem, az öreg így ajánlotta:

- Olyan here nincs több a határban. Ötször lehet kaszálni. Minden kaszálás három országos kocsival! Na?

Való igaz, hogy jó kis here. Tagadhatatlan. Igaz, nem ad ki öt kaszálást; aztán egyszer-számra csak két kocsival ereszt, azok se országosak, de azért megéri.

Az öreg parcellájának másik felén tengeri volt az idén. Az öreg mondja is a hogysmint-vagyunk után:

- Nincs a tekintetős urnak szüksége kóróra? Fain egy kóró!

- Nincs - mondom -, merthogy már beszereztem.

- No, nem baj - mondja az öreg -, elkel az azért. El, mert olyan finom kóró termött az idén az én kis földemön, - hisz teccöt látni, - hogy mögöszti azt a ló is. Szárastul. Akár a selyöm...

- Nini - vetem föl -, hát a herével hogy leszünk jövőre? Megtartanám...

Az öreg mosolyog. Az ujjait billegtetni. Pislog.

- Gyüvőre is a tekintetős uré löhet... De nem úgy!

Hunyorog, miközben kimagyarazza magát:

- Úgy állapodtam mög magammal, hogy gyüvőre nem adom ki. Egy kis részt magherének tartok, a többire azonban mindön kaszálás után a tekintetős ur lesz az első, akinek följánlom...

- Hát ha így van - mondtam -, akkor én másfelé nézek...

Itt egy kissé megakadt a szó. Az öreg a földet nézte. A rögök alól kikandikáló uj kis életeket. Kis, bolondok. Azt hiszitek, hogy tavasz van? Én a határt vizsgáltam. Amennyire csak a szem ellát...

Ép egy nagy terebélyes tölgyfa alatt álltunk. Az utszélien. A nap melegen tüzött lefelé. Jól esett az enyheterő árnyék. Hallgattunk. A tavaszra gondoltunk. Bizonyosan a tavaszra, meg a nyárra. Az elmúlt szép időkre. De a jövőre is. Mit hoz? Egyszer csak az öreg hirtelen elmutatott úgy napnyugat felé.

- Látja a tekintetős ur amoda azokat a nagy nyárfákat? Így az ujjam iránt.

Arrafelé nézek.

- Látom.

- Hát az a nyárfás ott a Nyakas Nagy Imre tanyája. Annak a tőszomszédja, ha jól odavigyáz a tekintetős ur, úgy jobbra egy kis akácós láccik... Kilenc szép akác... Teccik látni? Nahát az volt az én földem. Husz hold...

Szembe fordult s úgy ütögette fel a fejét:

- Magamverte tanya. Szoba, konyha, kamara, istálló... Az istállóba két igen jó erős ló, az ólba öt-hat disznó, két koca, malacok... Osztán most semmi... Így maradtam ni!

S mereszti föl az öreg a mutató ujját.

- A tekintetős ur még nem ismer engöm. Nem tudja, hogy én ki vagyok... Mer' én nem mindig voltam ám a más keze-lába!

Legyintett a kezefejével:

- Nem ám! de hát az Isten eccö elvötte az eszöm. Mer úgy van az tekintetős uram, hogy akit az Uristen mög akar verni, annak legelőször is az eszit vöszí el. Nahát az enyimet elvötte. El a! Hej, sokat rimánkodott az asszony... Összetötte a két kezít. Így e. De nem. Makacskodtam. Pedig volt négy lyány családom is... Azok is... De semmi. Nem birtak velem... Teccik tudni, akkoriba irtatta ki a város az itcei erdöt s árverezte hat évre. Árendába. Na, gondoltam, most fogom mög! Jó föld. Pihent föld. Ugy teröm az, mint a parancsolat. Belevágtam. Ötven holdba. Nem volt elég a magamé... Nem. Gazdag akartam lönni. Egy csapásra. Mer' olcsóér' adta a város. Tizenkét forint volt holdja... De mögvert az Isten. Mingyár az első esztendő rémisztő rossz volt. A buza, árpa belerohadt. A kukorica hajtott olyan szárat, hogy csuda: a kéményt mögtetejte; de csövet nem hozott... Vagy ha hozott, azt a férög menten elötte. Mer' olyan a heves föld! Attul az Isten mentsön.

Az öreg kiemelte a pipát a fogai közül s annak a szárával is segített értelmezni:

- A második esztendő is a férgeké volt, a harmadik is. Akko' má' billögött a lábom alatt a föld. A husz holdam...

A pipaszárral elmutatott az akácós felé:

- Mer' csak az fizette ki az árendát, a sok jó vetőmagot, aminek okáért aztán a táblázott pénz úgy mögnött, hogy má' többet nem adtak rá a takaréki urak. Pedig neköm még ma is van ott sok jó emberöm! A volt nyilvántartó ur! A kis fiskális ur! De azt mondták: „Má', Rostás bácsi, nem löhet!” Hát jó. Azzal mögyök a polgármester urhoz. Panaszolom a sorom. Így, mög úgy. Csupán csak annyit kértem, hogy eresszön ki az árenda alul. A polgármestör möghallgatott. Nem szölt közbe egy szöt se. Végig möghallgatott. Na, fáin egy embör volt! Az Isten nyugtassa. Csak a végin kérdözött: „Hány holdja van kigyelmednek, saját?” Mondom, hogy husz. No, aszongya, akko' nem löhet... De olyan voltam én akko' má', mint a bolond!

Nyelt egyet s a bajusza két ágát megrángatta:

- Benne maradtam az árendába. Továbbra is. Oszt úgy fordult, hogy a negyedik év mintha mögembörölte volna magát. Az ötödik is. Az utolsón mög még haszon is maradt. Mondom az asszonymak: Hallod-e hé: Én úgy látom, hogy ez a föld veszejt az erejibü! Az asszony csak

csóválja a fejét. Mikor aztán kimondtam, hogy nem engedöm más keze alá, hát ujfönt rimánkodott: „Hagyon fő kend vele! Ne tögyön kend bennünket egészen koldussá!” Kért az Istenre. De én nem. „Ez a rángyúvó hat esztendő visszahozza az előbbi hatot. Möglásd, hogy visszahozza!” A pénzt értöttem. De az asszony ellenközött: „Elviszi azt is, ami kicsi maratt!” Neki lött igaza. A második hat esztendő elvitte a husz holdat. Mögpördült a dob... De elvitte az a házat is, meg az asszonyt is! Mert belebetögödött. Három álló esztendeig halódott. Ugy emelgettem mindön nap, mint a darab fát; mosogattam, mer' egészen magatöhetetlen lött. Utóbb mán én is ötöttem... oszt csak elmönt... A négy lyány akkó' má' férjnél volt... Magam marattam... Igy ni, mint az ujjam!

Akkó' elkezdtem kálkulálni. Hatvan esztendő. Hatvanegy. Kezdhetök-e uj életöt? A Tar szomszéd, aki akkortájt kupecködött, jól ösmert. „Ne féljön kend! Én ismeröm kendet! Maga igaz embör. Magának ujfönt boldogulni köll!” Igy. Hát én az is vagyok. Igaz embör. Mert tekintetös uram, ha én csak egy patakon möntem is át, az életbe az én lábom nyomán még a viz se zavarodott mög! Napszámosnak fölfogadott a Tar szomszéd. De fölkaroltak mások is. A nagytörvényszéki igazgató... Teccik ösmerni? A Balog igazgató ur... Rémisztó jó embör! Aszongya eccö: „Na, Rostás bácsi, hordhattya má' a fát!” Mer én hordtam azideig a nagytörvényszéki uraknak a fát az uradalomtú. „Mivel?” - mondok. Oszt panaszolom a sorom. Hát mit tösz Isten... azaz a Balog igazgató ur? Aszongya: „Ne féljön, Bostás bácsi, maga igaz embör. Segitünk magán. Vöszünk két lovat. Mögvan-e a kocsija, szerszámja?” - „Mög” - mondom. - „Hát mennyibe kerülne két jó erős igásló?” „Két ló? Kiadná nyolcvan forint!” Akkó' nem ilyen ára volt a lónak! Hát másnap má' kezembe a nyolcvan forint. Összeadták a nagytörvényszéki urak. Harmadnap hordtam a fát. Igön jó két lovat sikeritöttem ugy kéz alatt. A nyolcvan forintot apránként levonogatták a törvényszéki urak a fuvarnál. De maradt is. Kerekön harminchéf forint. No, mög a két ló, akikkel aztán szántogatni jártam. Három forint. Akko' olyan világ volt. A kis pénzök szaporodtak. Vöttem hat kis malacot. Esténként eljárógattam a kaszárnyába moslékér... Ott is volt jó emböröm. A zsiros moslékba egy-egy kis kolompért főztem, mög-möghintögettem egy kevéske korpával... Micsoda? Tavaszra má' egyik-egyik száz kilót nyomott. Akko' hirdette a város a remetei parcellázást. Beiratkoztam három holdra. Vagyis egy parcella... Most má' egy kis házacskám is van. Hatszáz forintokér' ragasztottam. Igön jó alkalmas kis ház. Most kétannyit ér. De nem adnám oda!

A megelegetés csak ugy sugárazott az öregről.

- Szép, szép, - bólíngattam.

Az öreg előre nyujtotta a nyakát s halkan, mint aki igen bizalmas titkot árul el, felém sugta:

- Most mög ép alkuba vagyok egy másik parcellára. Kilencszáz forintokat ígértem érte. Egyezörré tartják. De mögadam érte. Mög én, mer' mögéri. Csak ép még várok egy percöt... Ha a télön nem, de a tavasszal möragasztom... Mögadam érte az egyezöret...

Mondom az öregnek:

- Addig-addig, hogy Rostás bácsi apránként visszaszerezgeti a husz holdat...

Az öregnek félreusszant a szájaszéle. Mosolygott. A szempilláit összeszorította; talán azért, hogy jobban lássa azt az uj husz holdat, melyet igy behunyt szemmel már bizonyosan régen lát. Körülötte akácfák, baromfiak, malacok... Integettet, biccengette a fejét:

- Azt akarom... Addig nem hunyom le a szömöm... Nem engedi azt a jó Uristen... mer én igaz embör vagyok!

Elváltunk. Az öreg szapora léptekkel a város felé sietett, a kóróját árulni; én meg továbbat kifelé haladtam a határba...

A vásárfia.

Hétágu Gergő a kis lajbli zsebből előkotorássza a nagy bőrbugyellárist. Kinyitja. Belepislant. Megvannak-e a bankók? Meg, meg. A drága jószágok ott sorakoznak szép rendben a bugyelláris különféle barázdáiban. Külön a nagyok, külön a kicsinyek. Összesen nyolcszáz korona, ami szivelős összeg egy füzérben. Annyi bizonyos, hogy sok minden hiábavaló földi gyarló vágyakozás kielégítője lehetne ez a szép summa egy-egy habókos ember kezén, aki csak a mát számítja, a holnap meg nincs a kalendáriumában.

Való igaz, hogy Gergő gazda fejében is szaladoznak az incselkedő, csábos gondolatok. Főként egypár pillangós topánka rajzolódik le igen csalogatósan a lelki szemei elé; két takaros kis jószág, ami szemrevalóan festene bizonyos fehér lábakon... Haj, haj! Aztán meg egy rojtos-szélű, piros sávós selyemkendő, ami veszedelmesen illene a fehér lábak tulajdonosának gyönyörűségeen patyolat vállaira, már mint a Téglás Juliséra, úgy panyókán nyakbavetve, hogy épen hogy takarjon is, meg mutasson is.

No, a Julison mutatna. Nincs több olyan ígérkező termetű hajadon a faluban, azaz, hogy leginkább menyecske.

Gergő ráhagyóan biccentett a fejével, amivel azt a végérvényesen eltökélt szándékát magyarázza, hogy a Julisnak megveszi ezt is, azt is. Mindkettőt. Egy az, hogy megígérte, más meg, hogy a kenett kerék csak jobban forog...

- Jobban, jobban - dörmögi, miközben egy laposat pislant s a nyolcszáz koronából kinyálaz egy husz koronás banknótát s azt becsusztatja a bugyelláris egy külön rubrikájába a vásárfia irányában.

Mert vásárba igyekszik most a gazda. A hires gyulai vásárba, két jármos tinó végett.

Hogy a tarisznya is fölszerelődik egy jókora karéj kenyérrel, szalonnával, no meg egy kis bádogszelencébe zárt paprikás-sóval, Gergő elköszön az asszonyától:

- Hát mögyök.

- Oszt vigyázzon kend a pénzre!

- Jó.

S kiindul az állomásra.

Ugy biz a. Az állomásra. Vagy két éve építették az urak a falu végére. No, azt okosan cselekedték. Azóta vonaton is járhat az ember, már akinek ügye-baja kerülközik az idegenbe. Igen jó alkalmatosság ez a vasut. Harminc pénzért akárkit kivisz a városba. Pedig messze van. Kocsin jó félnapi járás. S mégis csak harminc krajcár. Az ember egész komótosan elhelyezkedik a bagonyba. Akurát egy finom szoba. S csak úgy nézlelődik kifelé az ablakon... Hogy maradoznak el a fák, tanyák, gyalogos emberek, kocsik... Nem bolond ember fundálta ki, az bizonyos. Pedig furfangos egy jószág. Se ló, se ökör. Csak füst, meg füst s aztán úgy szalad az egész mesterség, mint a kánikulai fürgeteg.

Hétágú utközben benyit a faluvégi zsidóhoz egy *hosszulépés* irányában. Kivánatos dolog az így kora hajnalban. Az erős ital az ember fejéből egész célirányosan kiszivattyuzza az éjszakai álmokat; de meg a pipai készség is jobban izlik utána...

Az egy üvegből három kerekedik, ami magában véve még nem is hiba, de az már majdnem veszedelemszámba jön, hogy a vonat beledübörög a harmadik üveg közepébe. Igaz, hogy azért az csak kiüritődik, de már a fizetésre nem kerülhet a sor.

- Majd ha visszagyüvök, estvére! - kiált Hétágú gazda a boltosnak s nagy igyekezettel átvádol az állomáshoz.

- Egy bilétát! - zörget a pénztárnál. - Egy gyulai bilétát!

Aztán egész barátságosan hozzáteszi:

- A vásárba igyeközök én is!

A harminc pénzt kiolvassa, aztán aló, ki a vonathoz, de nagy lelkendezve.

A bika épen indit.

Hétágú elkurjantja magát:

- Várjunk, hé!

S odarugaszkodik az utolsó kocsihoz, elkapja a feljáró fényes vasát, azonban nem juthat föl, mert egy sipkás ember nagy mérgesen ráripakodik:

- Vissza! Vissza!

S taszigálja Hétágút.

- De az árgyélusát, jussom van neköm! Itt a bilét a zsebömbe!

A falusi népek, kik benn ülnek a kocsikban, a nagy lármára kíváncsian tekintgetnek ki az ablakokon s hogy felismerik Hétágút, biztatgatják:

- Ne hagyja kend magát! Ne hagyja!

Hétágú nem is hagyta magát. Mikor látja, hogy a vonat már-már elszalad s csak el kell eresztetni a *lőcsőt*, hirtelen elkapja a sipkás ember dolmányát.

- De a fáját, ha én nem möhetek a vásárra, akko' kend se mögy!

S lerántja a lépcsőről.

A sipkás ember káromkodik, emlegeti a szenteket s azok hozzátartozóit, majd sipol, mire a bika füttyent s a vonat megáll, hogy felvegye az emberét. Föl is veszi. Egy füst alatt aztán Hétágú is felkövetkezik a kocsiába.

Az ismerősök, komák, sógorok nagy lelkesedéssel s hangos örömmel fogadják Hétágút, ki alig tud szóhoz jutni, csak a fejével integet, miközben kockás zsebkendőjével törülgeti a verejtékező homlokát.

- Tuttam én, - potyogtatja a szókat, - hogy ez az alkalmatosság se mögy tovább kocsis nélkül!

Az emberek nevetnek.

Azonban még ki sem fujja magát Hétágú, hát csak benyit ám két vasutas ember s egész szigoruan rátámadnak: „Hogy hívják? Hova való? Mi járatban?” S más egyebek... Aztán egy hitvány kis könyvbe beírják ezt is, azt is. Na, jó.

Mikor kimennek a zsinórosok, Hétágú ravaszul ráhunyorit az emberekre:

- Pedig a törvény előtt se mondhatok ögyebet, minthogy csak a sipkás akaszkodott az én kezembe!

*

A vásár nem sikerült. Van az úgy néha, hogy a vásárok nem sikerülnek. Hétágú hiába nézegette a tinókat, sehogysem talált kedvire valót. Vagy a jószágokban volt sok kivető, vagy az áruk volt rettentően kitarított. Aztán addig-addig keresgélt, válogatott, míg elszedték előle a javát. No, nem baj. Inkább semmi, mint rossz.

No de, ha tinók nem sikeredtek, hát annál jobban beütött a vásárfia vétel. Gyönyörűséges, valóságosan szép rojtos kendőt, meg egypár arannyal tűzdelt papucsot ragasztott az egyik bazárosnál. Még a szive is megugrált örömeiben, amint nézte, forgatta s a dolmánya alá dugta. Hát még a Julisé!?! Hogy fog az kalapálni! S ami fő, neki kalapál. Most az egyszer neki...

Hogy a vásárlási ügyet ilyen célirányosan elvégezte, egy kis kedvderítő áldomás irányában benézett a laci-konyhába. Italt rendelt. Ivott. Majd elővette a tarisznyát s kollációzott.

Jöttek, mentek a vásáros népek. Ki egy litert, ki meg egy felet ivott. Hétágú már a negyedik üvegnél tartott, mikor egy mosolygós ábrázatu, barátságos ember letelepedett az asztala mellé s egész jószívuileg beszélgetni kezdett vele. Mi járatban? Hogy s mint? Hétágú bevallotta, hogy két tinó irányában következett be Vadásziból, de hát egy az idei silány termés az állatokban, más meg az állatok rémisztő kitarítása... szóval a tinókra szánt nyolcszáz korona nem került kiadásra. Hétágú később a barátságos kérdezgetésekre elmondta azt is, hogy hova való, hogy s mint áll a feje alja s más egyebek... Melyekről szót ejteni nagy lelki gyönyörűség annak, akinek *van*. Majd némi szemhunyorgatások kíséretében tapintatos célozgatások estek a papucsokra, meg a selyemkendőre is... Haj, haj! Végül is, mint egyfáju jóbarátok összeültek s úgy itták a bufelejtőt igen jóízűen.

Hogy idők teltevel Hétágúval keringeni kezdett a sátor, hát fizetett.

- Elég vót! - monda.

S a nagy bőrbugyellárist előkotorászva, a kékhasu bankók közül kihuzott egyet.

A cimborának majd kiugrott a szeme a sok szép pénznek láttára. El is sóhajtott magát önfelédten:

- Haj!

Aztán hirtelen odahajolt Hétágúhoz s nagy ravaszul azt az ajánlatot tette, hogy tud ő egy finom korcsmát a városban, ahol egész urak módjára látják el az embert.

Hétágúnak tetszett az ajánlat.

- Mö... mö... mönnyönk! - makogta.

Fölállt s tántorgó léptekkel igyekezett a kijárat felé. Ha a jó cimborá nem fogja, talán el is esik.

Mentek, mendegéltek.

Egy csendes utcában a jó barát eleresztette Hétágú karját, ki egy darabig jobbra, balra vandlizott, aztán a saját lábában fennakadva elterült a földön. Erre a jó ember odament s készségesen fölemelte. Gondja volt azonban arra, hogy emelés közben egy gyakorlott mozdulattal Hétágú zsebéből kiemelje a bőrbugyellárist s azt a saját csizmája szárába csusztassa.

Hétágú észrevette a turpisságot. Az ijedtségtől hirtelen világosság gyult a fejében. Hát ezért a nagy barátság? De nem mert szólani. Tudta, hogy ha egyet kiált, az atyafi kereket old s aztán keresheti a tinók árát. Sőt inkább nehogy elinaljon a gazember, jó erősen beleakaszkodott a karjába, miközben egyre jobban tisztuló fejjel azt fontolgatta, hogy mint juthatna legbiztosabban a pénzéhez? Az bizonyos, hogy erővel nem veheti vissza. Nem is birna ekkora mohamed emberrel. Ha meg gyanut fog, elugrik. Aztán azt se tudja, ki csikaja, borja. Így hát csak fortéjjal... Nini! ütődött az eszébe, hátha bevezetné?

Egy-két lépés után hirtelen megtorpant. A belső zsebéhez kapott, mire rémülten elkiáltotta magát:

- Jaj a bugyellárisom!

A cimbora az első pillanatban szaladni akart, de egyszerre a fejébe villant, hogy azzal önön maga ellen ébresztené a gyanút. Jobb ha marad. Ezért hát egész ártatlan arccal tudakolta:

- Mi van vele?

- Ellopták.

- Mikor? Hol? Ki?

- Hiszen ha tünám, hogy ki...

- Talán a laci-konyhában, a nagy emböráradatban, - véle a jó ember.

- Löhet, löhet...

Aztán rábólintott:

- Ott, ott... Leginkább is ott.

Majd körülvakargatta a tarkóját.

- Most má' mit csináljak? Mit? Ugyan mit csináljak?

Hirtelen a homlokára bökött.

- Jelöntést töszök a rendörségen. Mönnyenek ki a laci-konyhába...

A cimbora helyeselt.

- Jó lösz, jó!

- Hát akko' gyerünk.

- Mönnyünk.

S a két ember nagy igyekezettel megindult a városháza felé.

Mikor megérkeztek a rendörség szobájába, Hétágú elordította magát:

- Tekintetös kapitány ur, hoztam egy tolvajt! Engöm lopott mög. Engöm la! Ott van a pénzöm a csizmaszárjába... Nyolcszáz korona...

A cimborát lekapták a törvény sörényes emberei s a bugyellárist kiszedték a csizmájából.

- Ez az? - kérdezte a kapitány.

- Ez, ez - bizonykodott Gergő, miközben egy keresztbe vetett pislantást eszközölt az igaz jószága felé s már nyult is utána.

A kapitánynak azonban sehogysem tetszett a sor. Hátha csalafintaság van a dologban? Közös szerzemény s összevesztek rajta. Van az ugy néha! Aztán mindkettő részeg. Legjobb lesz ezeket lecsukatni. Reggelig kialusszák a mámorukat s aztán majd kibeszélik az igazat.

Ugy is lett.

Gergőnek nem adta vissza a pénzt, sőt még az egyéb holmiját is elszedte s aztán aló, be a dutyiba. Gergő ugyan akaratoskodott. Kötötte magát. Nem és nem. Ő nemes ember... De a rendörök közre kapták s nagy ügygyel-bajjal ajtó mögé tették.

*

Gergőné otthon hiába várta az urát. Nem jött. Elmult az este, el az éjfél. Semmi. Se a Gergő, se a tinók. Mi van vele? Bizonyosan megint korcsmázik a kötnivaló s nyakára hág a tinók árának. Ej, ej! De hogy is ereszhette el így magányosan!

Addig, addig töprengett magában, míg végre is felkelt, felöltözött s a hajnali vonattal bedöcögött Gyulára.

Előbb egy-két korcsmába nézett be. Tudakolódzott. Majd a rendőrségre sietett. Épen jó helyre és jókor. Gergő ott állt a kapitány előtt.

- Hát te? - ijedezett az asszony.

- Semmi, semmi jó asszony. Nincs baj. Egy kis félreértés, - magyarázta a kapitány, miközben a bugyellárist átnyújtotta Gergőnek.

- Itt a pénze!

Aztán a pillangós papucsot, meg a rojtos selyem-kendőt nyomta a Gergő markába.

- Ez is igaz jószág!

Az asszony szemei megvillantak s mint a saskeselyű csapott le a finom holmikra.

- Mi ez?

S egy pillanat alatt kezében voltak a gyanus jószágok.

Gergőnek még a térde-kalácsa is megremegett az ijedtségtől.

- Ez, ez...

Már el akarta tagadni a hozzájuk való jussát, mikor a kapitány megérezve a közelgő fergeget, - hisz ő is ember, - lágy, behizelgő hangon odaszólt az asszonynak:

- Hogy ez mi? Hát mi volna? Vásárfia. Magának vette az ura. Említette is tegnap, hogy a feleségének...

Gergő hálás pislantást vetett a kapitányra, aztán mohón felkapta a szót:

- Persze, hogy neköd vöttem. Gondoltam, ugyanis régön áhitozó utánuk...

Az asszony vizsga tekintetet vetett a két emberre, de azok olyan ájtatos képet vágtak, főként a Gergő, hogy hinni kezdett. Ujjaival szaporán megtapogatta a papucsok cifra cirádáit; majd a kendőt sarkára fordítva, meglibegtette; biccentett a fejével, mintha csak azt mondta volna: szép, szép... Aztán egy hirtelen mozdulattal nyakába kerítette a rojtos cifraságot s mosolyogva odabökött könnyökével az embere felé:

- No mönnyünk!

S szép egyetértésben elkövetkeztek.

Tüzet vet a pénz.

Korcsma. Megyei kövesut mentén. Régen csárda lehetett. Szegény legények pihentetője. Ma meg a szegény embereké. Tanyások, béresek... Az ünnep délutánja rendszerint itt morzsolódik le. Egy-egy liter lecsorog fejenként. Vagy kettő. Szózával. Közbe értekeznek. Sok minden előadódik ilyenkor. Vadvizek járása, haláleset, a föld ereje, a jószágok betegsége... Most is. Daru Kis Péter ujságolja:

- ...a lucernába tévedt. Eccó oszt fölhengörödik. A gyerök kiabál. Szaladok kifelé, hát látom... Oda a Bimbó! Majnem riva fakattam. „Hama a Jóboruér!” - kiáltok a gyerökre. A neki vetélkődik... Hát gyütt is a Jóboru. Tagadhatatlan. „E hiba” - mongya. „De milyen!” mondok. Azzal röndölközik: „Egy cüveket, mög ecetöt!” Így. Hozom a cüveket is, az ecetöt is. A cüveket csak benyomja a bimbó szájába, az ecettel mög spriccöli az orrát. Kis idők multával benyul a Bimbó szájába s a nyelve alu kivöszi a körösztös pókot. „Ez a! - mongya. - Most mingyár lappad!” Hát lappadt is a Bimbó.

Cseresnyés Nagy András hozzá vélekedik a beszédhez:

- Az igön! Én azt má régön tudom, hogy a körösztös pók töszi, aki a lucernába lakozik. Ha azt bévöszi a jószág, hát akko' rögvest fölfuvalkodik!

Senye Mihály már többet tud:

- Ugy ám, de a körösztös pókot csupán csak a tudós embör tuggya a jószág nyelve alu kisikeríteni!

Az emberek bólíntgatnak:

- Hát 'iszen... Nono!

A tudós ember. Nem az, aki könyvből tanulja a tudományokat, hanem aki vele születik, aki ugy magától terem a kiválasztott emberekben. Ez az igazi. Erről érdemes szót érteni. A tudós ember, aki mindent tud. Mindent a nagy világon.

Cseresnyés Nagy András fölütögeti a fejét:

- A tudós embör tuggya még azt is, hogy hun van elásott pénz!

Hát az igen. Az elásott pénz. Azt kitudni nem utolsó mesterség. Nono! Böcz Pál másként vélekedik. Ki is mondja:

- Azt a bolond is tudhattya, ha történetösen előtte vet tüzet a pénz!

Senye Mihály ellenkezik:

- De ha nem vet?

Böcz Pál a jobb kezével szétvág a levegőben:

- Akko' a tudós embör se tuggya!

- De tuggya, mer azér tudós!

- Nem!

- De igönis tuggya!

Itt már látnivaló, hogy igen szétágazók a vélemények. Ilyenkor jó, ha van a társaságban olyan ember, aki lehüti a gerjedelmeket. Mint Görbölő Pál. Azt mondja, de igen erős nyomatékkal:

- Vesszünk össze embörök!

Egy kis csend támad, melyet fölhasznál Venyige Péter:

- Én tudok egy esetöt!

- No..?

- Hát a mágocsi pusztán, a nagy domb alatt, éppen a kastély irányába, közvetlen közelibe a Hótkörözs medrinek, csak egy percöt beljebb van egy irdatlan nagy pince, de olyan nagy pince, amelyiknek a végibe még nem jutott el senki emberfia, löttlégyen az bármilyen kötésü embör.

Daru Kis Péter bólint:

- Vannak olyan nagy pincék!

Az emberek mind olyanformán pillongnak, hogy nono... Nem lehetetlen...

Venyige Péter megkopogtatja az asztal lapját a mutató ujjával:

- Hát toróbálkoztak, az tagadhatatlan, de nem löhet. Nem, mer a vége felé má kialszik minden lámpás, oszt rémisztő nagy a sötétség.

Venyige egyet nyel s aztán tovább értelmezi:

- Ennek a pincének a legöstelen legvégibe van egy elsülyedt hajó...

Böcz Pál megrázza a fejét s azt mondja:

- Hátha senkise möhet oda, akkó hunnan tuggyák, hogy ott hajó van?

- No, Venyige! Ezt bontsd ki?!

Venyige kibontja:

- Látni löhet messzirü, csak épp odamönni nem löhet!

Hát az ilyen eset löhetséges. Van formázata. Lám a hold is, a nap is... Az ember látja őket, de odamenni...?

Azt mondja Venyige:

- De nemcsak a hajót löhet ott látni embörök, hanem azt is, ami rajta van!

- Mi van rajta?

- Egy nagy hordó tele pénzzel! Csupa ezüst, mög arany...

Az emberek összeintenek:

- E má' Daci!

Az a gondolat szaladozgat a fejükben, hogy ni... Annyi temérdek sok jó arany, ezüst nem bolondság!

Venyige, hogy a kíváncsi tekintetek ujból ráterelődnek, tovább szövi a mondókája szines fonalát:

- Ugy, de jobbról a hordó mellett ül egy igön öreg fehérszakállu embör, balról mög egy rémisztő nagy fekete kutya. A szömeik villognak. Az embörnek is, a kutyának is. De nem mozdulnak egy tapodtat. Csak furt a hordó mellett!

Böcz Pál száján kiszaladt:

- A fene teremti!

Az emberek nyujtogatják a nyakaikat s ajnyéznak.

- Az a teméntelen pénz pedig, - mondja Venyige nagy meggyőződéssel, - mindön hét esztendőbe tüzet vet.

Senye Mihály rábizonyit:

- Az ugy van! Az elrejtött pénz minden hét esztendőbe tüzet vet!

Ezt csak a csöcsszopó nem tudja, más okos embernek nem ujság.

Böcz Pál megbillegteteti az ujjait:

- De 'iszen, ha én tudom a tett helyet...?

- Hát aztán?

- Aztán?

- No?

- Hát én csak neki vetélködnék annak a hordónak!

- De a fehérszakállu embör..!

- Mög a nagy fekete kutya...

Böcz Pál nem enged.

- Fognék egy jó somfabotot...

Nem fejezheti be, mert többen rákiáltanak:

- Nem löhet!

- Nem?

Mindjárt meg is mondják, hogy miért:

- Nem löhet, mer az olyan pénzön átok van. Az átkot pedig elérvényteleníteni csak a tudós embörök tuggyák!

- Mint a Jóború?

- Nono!

- Hát akko ű mér nem mögy oda?

Ez már igazán fogas kérdés. Ha tudja s ha van hozzá hatalma, hát mért nem megy? Egy az, hogy ráférne, más meg a nagy uraság... Mert annyi pénz után csak uraság származik. Gondtalan élet. Sok föld, sok jószág...

Azt mondja Cserepes Nagy András:

- Csakhogy végérvényesen a tudós embör is akko élhet a hatalmával, abba a szempillantásba, amiko a rejtött pénz tüzet vet!

Venyige Péter ellent mond:

- Nem ugy van embörök! Én tudom biztosan, hogyha az, aki előtt a pénz tüzet vet s azonegy minutumba a lángra ráolvassa a varázsigét, hát azelőtt, akár tudós, akár nem tudós embör, csak megnyilik a föld, s magától fölgyün a kincs!

Böcz Pál visszafojtott lélekzettel tudakolja:

- Milyen varázsigét?

- Hát a rejtött kincsnek a varázsigéjét.

- Ki tuggya azt?

Venyige Péter titokzatos ábrázatot vág; olyan igen titokzatosat, hogy Böcz Pál határozottan ráolvassa:

- Te tudod!

- No, és ha..?

- Hát akko mondd mög!

- És ha nem mondom?

Böcz Pál föligenyessedik. Egy egész öl magas. Igy fal mellett, ülő emberek között még magosabbnak tetszik. Szemei forognak, rázza a fejét. Az ital is dolgozik benne, minek következtében csontos öklével rávág az asztalra olyan nagy indulattal, hogy attól táncra kerekedik üveg, pohár... minden.

- Akko nem tudod!

- Tudom!

Böcz Pál hirtelen leül a padra. Nono! Nem jó hangon kezdte. Világos, hogy nem jó hangon, mert voltaképen nini..! Venyige nem tartozik a tudományát árulni. Ingyen éppen nem. Az emberek is egyazonkép vélekednek. Cserepes Nagy András mindjárt ki is mondja:

- Nem ugy lösz az embörök! Hanem a Venyige borát, szoldáját közösen kifizettyük!

Senye Mihály még meg is toldja:

- Mög egy szivarat, szipkával!

- No, Pétör?!

Péter most már nem térhet ki a nagy bizalom elől, de nem is olyan ember. Tulajdonképen megmondta volna ő ingyen is. Ő se vette pénzen. De ha már így van, hogy az italát kifizetik... Egy percet ugyan megmozdult a lelkiismerete, de egyszeriben lenyügözött. Bozontos fejét kissé lehuzta a vállai közé, majd hirtelen előre nyújtotta, miközben kisuttogta:

- Szekruc, makruc, kuperkuc!

Az emberek összenéztek. Egyiknek-egyiknek a süvege alá az a gondolat vádol, hogy ni! nem tette-e őket bolonddá ez a Venyige? Nono, Venyigétől sok minden huncutság kitelik. Ellenben az is igaz, hogy rémisztő varázslatos formája van azoknak a szavaknak. Alig-alig tudja az ember kibökdösni a nyelve alól: Szekruc...

Senye Mihály tizszer is elmondja ugy magában, hogy el ne felejtse, mertha történetesen egyszercsak előtte lobbanna föl a láng...

Böcz Pál erősen fölteszi magában, hogy ezután sürübben elnézeget arra a mágocsi domb felé...

A banya-kemence mellett ül Kocsi Balázs, volt rendőr. Egy szót nem veszít el a beszédekből. Mikor az emberek elhallgatnak, átszól hozzájuk:

- Hát én majd mögmondom kendtöknek, hogy vet tüzet a pénz!

Az emberek odafordulnak.

- Na?

- Tulajdon magammal történt!

Ez valami. Egy ember, akivel megtörtént. Itt tanulhat az ember.

Böcz Pál mintha nem jó hallotta volna fölkerdi:

- Kenddel magával?

- Tulajdon magammal!

No, ez ritkaság. Igen nagy ritkaság. Ezt már érdemes lesz meghallgatni.

Kocsi Balázs nem vár semmi ösztökélést, hanem mondja:

- Most a nyáron lősz két esztendeje. Kukoricát töltöttem... Ugy délebed után levetöm az őtikém, oszt oldalt lököm a gyöpre, aztán magam is leheverődök úgy félkönyökre...

- Hun történt! - kérdi Böcz Pál.

- A nem fontos, - véli Kocsi Balázs.

- De fontos!

- Hát akko azt is mögmondhatom. A kisguci Tótmolnár Imre mesgyéjén, az eskola dűlön...

Böcz Pál bólint. Az emberek is. A volt rendőr mondja tovább:

- Hát amint leheverődök, vöszöm elő a pipát... Az első masina nem kap lángra, a második se. Eldobom úgy oldalast. Szidom a masinagyárost. Hát a harmadik sikerődik... Erögetöm a füstöt. Eccő csak... hm... Szimatolok... Nízök jobbra, nízök balra... Hát látom ám, hogy az őtikém sörcög az eldobott gyufától. Oda kapok... Késő. Abba a minutumba tüzet vet a négy bankó forintom, aki a zsebbe vót..!

Az emberek összenéznek. Előbb az egyiknek, aztán a másiknak csusszan félre a szája.

Böcz Pál hirtelen fölugrik!

- A Venyige hun van?

- Nini! A Venyige?

Tekintgetnek, nézlelődnek...

Sehol.

Görbülő András a pipa szárával az ajtóra mutat:

- Ugy tartom, hogy ezúta a mágocsi pusztá felé töreködik!

Az emberek nevetnek. Az üvegek után nyulnak. Isznak.

Péter tanuskodik.

Pétert meglevezte a törvény. Nyomatott betűkkel a kisbíró hozta. Azt magyarázta az a hitvány kis papiros, de igen érthetően, hogy Veréb Péter malom-munkás folyó évi május 8-án reggel 9 órakor mint tanu jelenjen meg az esküdszék előtt, még pedig igen pontosan, mert ellenesetben szigoru birság és elővezettetés...

Péter meg-megcsóválta a fejét s hümmögött, miközben azok a gondolatok szaladoztak végig a fejében, hogy biz az furcsa egy kis panoráma lenne, ha ő, már mint Veréb Péter nagymalomi előmunkás, aki egyre-másra négy-öt embernek parancsol, végigtalpalna a köves-uton a sok szájtató népség előtt - vason. Nono! Az tudnivaló, hogy a törvényeli rezonirozás után vas jár és két szuronyos zsandár a hát mögé. De Péternél vasra nem kerülhet a sor. Nem, mert Péter nem az az ember.

- Bemögyök. Be, be! - mondta ki a szentenciát Péter s még aznap intézkedett a gazdájánál a szabadság irányában.

- Muszáj békövetkezni tekintetös uram a nagy palotába; a Lőcs Jancsi ügyibe; nyócadikán...

Ami ugyan nem valami kívánatos dolog, már mint a törvény előtti megjelenés, mert ott még a legártatlanabb embert is éppen ugy megvallatják, mint a legelvetemültebb apagyilkost. De jó!

Péter a kérdéses napon csakugyan jelentkezett a törvény előtt. Ünneplőbe. Kisubickolt csizmákban és kékbeliben. Tagadhatatlan, hogy egy kis szorongó érzései voltak, ami azonban nem csoda. Ez volt az első esete. Tanuzása. Soha ennél többet! Nem. De azért nem veszítette el a fejét. Nem olyan könnyü regula alatt áll az! Mikor a kétkedő bizonytalanság be-belopakodott a belsejébe, meg-megbiztatgatta magát:

- Majd csak tul esök rajta!

Tul is esett.

- Veréb Péter! - kiáltotta a zsinóros szolga.

Péter megsimogatta a dolmánya két szárnyát, a nadrágja két ágán is ütött egyet-kettőt; elől és hátul; a torkát megköszörülte s aztán egész hangosan belépett a törvényházba.

Hogy az ajtón belül került, illendőségesen köszönt.

- Aggyon isten!

Biz azt senkisésem fogadta. Pedig elég sokan voltak egyrakáson. De jó!

Az ilyen nagy labirintusban azonban egészen helyénvaló szokás, hogy a zsinóros ember egy kis jóakaratu utmutatással látja el a járatlan embereket, így Pétert is:

- Erre mönnyön kend...

Enélkül, való szent igaz, hogy Péter oda se találna a bíró elé. Azaz a bírák elé, mert hárman vannak. Ami már maga is azt mutatja, hogy itt ma nagy igazság készül.

A törvénytevők afféle deszkaalkotmányon ülnek. Karos székekben. Szigoru ábrázatokkal. Ahogy dukál. Ha már bíró, hát komolykodjon. Akkurát a pap. Két oldalt megint csak afféle bíróviselt emberek kényelmeskednek. Esküdtek, ügyész, védő. Hátul meg a sok kíváncsiszkodó ur, asszony. Dologkerülő népség...

A legmérgeőbb bíró, aki középen ül, rászól Péterre, de egészen nyomatékosan:

- Hogy hívják?

Péter oda feleli:

- Veréb Pétör.

A bíró újabb kérdést ad:

- Hány éves?

Péter, aki erre a kérdésre még otthon elkészült, egyszeriben rávágja:

- Éppen jelenleg tegnap mult négyhete töltöttem be az ötvenkettőt!

Aztán, hogy a sok kíváncsiskodó népség, meg a bírák is tudtára jöjjenek a való szent igazságnak, annak, hogy nem afféle közönséges ágról-szakadt emberrel van dolguk, hát hozzáfűzi:

- Teccik tudni, én a nagy-malomba vagyok...

Azonban a mérges bíró nem engedi befejezni a mondatot.

- Vallása?

Péter fölűti a fejét s egyenesen a bíró szeme közé mondja:

- Réformátus!

Hangjában a büszkeség mellett egy kis hivalkodás is van, még az is, hogy nini...! Más ugyan mi is lönnék!?

Még csak egy kérdés van hátra s aztán jön az eset. A tanuskodás.

- Volt-e már kend büntetve?

Péter nagyeros meggyőző méltatlankodással ingatja meg a fejét!

- Ennél többet nem!

A bíró ráhagyja. Az esküdtek is.

Most már rátérnek a dologra. A bíró fölteszi a kérdést:

- Na mit tud kend a dolgról? Mondja el.

Péter köhent s aztán belekezd:

- Ugy volt az tekintetes uram, hogy én őrne vittem a malomba négy zsák életöt. Mintha csak jelenleg tegnap történt volna. Még az asszony okvetetlenkődött is; „Minek annyit? Nem elég kettő?” De én letromfoltam: „Fogd be a szád!”

A bíró az asztal lapján idegesen dobol az ujjával, amit azonban Péter észre se vesz, hanem csak mondja a színigazságot:

- Éppen nyóc esztendeje...

Megszegi a nyakát. Jobb keze mutatóujjait föltartja:

- Azaz, hogy kilenc...

A bíró közbeszól:

- De itt egy esztendőről van szó! Arról, hogy ez az ember, a vádlott egy évvel ezelőtt összeesett a malomba!

Péter bólint.

- Igen a'!

- Hát azt mondja kend!

- Éppen azt mondom tekintetös uram! Azt!

- Nahát..?

Péter némi tétovázás után visszazökken a kerékvágásba, megtalálja a biró által elvágott fonalat s azonmód össze is bogozza:

- Hát ugy a'... Őrni vittem... Akkó' én még Kurjantón laktam, a főszögön... Csak ugy a magam szögénységive bajlószkodtam. Én, mög a Zsuzsi. Ketten. Majd hárman, majd négyen...

A biró meg-megrázintja a fejét. Egyáltalán nincs kibékülve Péter szavaival. Látja ezt Péter is. Most már látja s ezért még körölményesebben szándékozik körülírni igazát. Nincs azon semmi takargatni való!

- Abba az időbe a kétkézi napszámos embörnek más volt a sora!

A biró mérgesen belevág Péter szavaiba:

- Ott kezdje, hogy ezelőtt egy évvel, ugy május derekán mit látott kend!

Péter értetlenül néz a biróra:

- Hogy én mit láttam?

- No?

- Honnan tudnám én azt most itt mind szálára szödni?

- Ezt az embert se látta kend?

- Ezt?

- Igen.

- Ezt az embört? Lócs Jancsit? Ezt láttam. Ott volt ükelme a malomba. Éppen az én kezem alatt. Mer' én, mint nagymalomi előmunkás...

A biró megint elvágja Péter beszédjét:

- Ne locsogjon kend itt össze-vissza minden számárságot, hanem arra feleljen, amit kérdezek.

Péter pölyhözdeni kezd. Mit? Hát az előmunkásság számárság? A ténybeli körülmények is? Hát ez a biró már szóhoz se juttatja a szegény embert? Hisz itt az igazság piaca volna, vagy mi? Tán azt keresnék? Azt pedig csak szavakkal lehet kirakni. Egymáshoz fűzött szavakkal. De jó. Ha te ugy, én is ugy! A dac kiül Péter ábrázatára.

A biró tudakozódik:

- Történt ezzel az emberrel akkor valami?

- Igencsak történt.

- Mi történt?

- E'szédült.

- Látta kend?

Péter ránt egyet a vállán.

- Nem láttam.

A biró megütöközik.

- Hát?

- Akkó' má' e'volt terülve. Ugy mondom, ahogy igaz. Én fönn álltam a szitánál...

- No?

- A lisztöt vigyáztam. Mer' én mint előmunkás...

A bíró hátraveti magát a széken. Ugy tesz mintha megadná magát a sorsnak; de nem tud parancsolni magának, újra belevág Péter szavába:

- Oda ment kend ehez az emberhez?

- Oda.

- No, és mit látott kend?

- Azt, hogy e' volt nyulva.

- Hát még mit látott?

- Azt is láttam, hogy főkelt.

- Mikor?

- A nyavalya multával.

A bíró fordít a kérdésemre:

- Meddig feküdt a földön?

Péter jól tudja, hogy a bíró hova céloz, de most már értetlenkedik:

- Én?

A bíró szinte fölugrik a székről.

- A fenét kend... Azaz ember!

- Ez itt?

- Ez.

- A földön?

- Ott.

Péter megrándítja a vállát:

- Nem földön feküdt ez!

- Hát?

- Pádimentumon!

A bíró sebesen szedi a levegőt. Péter végképpen kihozta a sodrából. Alig győzi az izzadságot törölgetni a homlokáról. A közönség derültsége is bosszantja. Ugyan minek örülnek ezek? A bolond ember bolond szavainak? De uralkodik magán. Legjobban szeretné ugyan Pétert ki-dobni a teremből, de csak lebirja magát; amit különben elősegít az is, hogy Péter igen ártatlan ábrázatot vág. Csak úgy sugárzik az arcáról a jámbor értetlenség. Ezért hát lenyeli a mérgét s amint az egy járatos bíróhoz illik, nyugodtan fölteszi az új kérdést.

- Mennyi ideig feküdt ez az ember a pádimentumon?

Péter fölneéz a cirádás mennyezetre. Fontosnak tartja a kérdést, tehát számol. Mennyi ideig? Numerusok szaladoznak a fejében. Hogy is csak..? Végül biccent a fejével:

- Volt egy jó fertályóra... ha több nem.

- Kend aztán mit csinált?

- Én?

- Nono!

- Én kéröm, visszamöntenem a szitához, mert mint előmunkásnak sürgetős volt a dolgom. Gyött a liszt szaporán...

A biró nagyot sóhajt.

- Hál' istennek!

Aztán kurtán-furcsán elinti Pétert:

- Na, most már menjen kend is szaporán, mert hátha most is gyön a liszt...

Péter rábólint a bíróra:

- Gyön is az instálom, mer' most épp az izsáki zsidó részeseinek a kommenciói kerültek sorra!

Péter lassan elfordul s könnyü szivvel, de némi elégedetlenséggel kitalpal a teremből. Hogy szerencsésen tulesett a torturán, azon örül, de hogy még ki sem beszélhette magát, hogy a való szent igazat még a törvény előtt se rakhatta ki szép sorjában, az keserüséggel tölti el az egész belsejét. Ezt nem hitte volna!

Az ajtó becsukódik.

A terem képe megváltozik. Mintha minden szint, életet magával vitt volna az egyszerű parasztikus ember. Benn csak a rideg paragrafusok maradtak, ezek emberei, a kényszer-esküdtek s a szenzációra mindig éhes herék, meg a gyilkos.

Vasárnap a falun.

A földmunkával bajlódó embernek egy csöppet sem irigylendő a sora. Egész héten át pityimalattól-szürkületig a legfárasztóbb munkát végzi. Dolgozik szakadásig, mint a legutolsó igavonó. Csak vasárnap vesz szabad lélekzetet. No, meg akkor, ha egy-egy jogosabb ünnep adódik, mikor is vagy a törvény, vagy a hagyomány, mármint a szokás, szigoruan tilalmazza a munkát. Ilyenkor az ásó, kapa, kasza a sarokba, sutba kerül s az emberek összeverődnek a falvakban. Kicserélik magukat. Kívül-belül más szint öltenek. Kitisztálkodnak. S amint reggel a nagyharang megkondul, mennek, sereglenek a templomba. No, az se igaz! A templomos emberek száma nagyon megcsappant. Oda jobbadán csak az öregek járnak, azok, akik erősen hajolnak vissza a föld felé s félelmükben nem tudnak másba kapaszkodni. A munkabíró, erősfāju emberek nem kíváncsiak a pap áhitatos beszédjére. Nem sokat adnak rá. Amit mond, a könyvből olvassa. Már pedig a betűk sokat hazudnak. Példázza az ujság. De meg a pap unos-untig azzal traktálja az embereket, hogy így a menyország, úgy a menyország. Oda csak a szükölködők következnek. Tünni, tünni, mindig csak tünni... s ő kelme mög a szür alatt folyton béremelést sürget, nagyobb stólat, több kommenciót. Hát neki nem kell a menyország?! Csak másnak kommandálja? No abban is csak hamisság lakozik. A papban is, a beszéggyiben is. Ez az igaz. Ezért nem mennek a templomba. Elég baj. Inkább az időre kiállnak a faluháza elé s pipáznak. Egy jó pipadohány mellett, - ma már az is ritkásabban kerül, - egész komótosan lehet elmélkedni erről-arról. Ki így, ki úgy. Sokat ki lehet fejezni kézlegyintéssel, szemöldökrángatással, bólintgatással is. Néha többet, mint a legékesebb szavalattal.

Egyik csoportban szót vetnek az adóra, a politikára; másokban vitatják az urak dolgát, a here életet; legtöbben azonban a maguk nehéz sorát latolgtatják. Ez a legszélesebb mesgye. A szükös élet, a nincseneskedés. Akár egyebet se tegyen az ember, mint örökké azon tünődjék: mi lesz, hogy lesz holnap? Élünk-e, halunk-e? Lesz-e betevő. Ha így alakul a világ sora, mint manapság, ha tovább is ebben a mederben folyik, bizony nem lesz. Addig-addig, hogy már a munkából is kikopik a dolgozó ember. Kiszorítják a gépek. A nagyobb fundusokon már azok szántanak, vetnek, aratnak.

Egyik olvasott ember kiveszi fogai közül a diófaszáras készséget, sercent egyet úgy oldalast s előre nyújtja a nyakát.

- A' semmi! Már van kapa gép is, meg ásó gép is...

A süvegek meglógtatódnak.

- Azt köllött vóna agyonüttni, aki kitanáta...

- Móg aki alkalmazza!

- Ugy a!

E vélemények után tovább szövődik a fonál. Hogy lehetne a nehéz soron fordítani? Ne lenne egyik ember nyakig a módban, a másik meg alábbbravaló sorban a kuvasz kutyánál...

- Az ezer holdasok!

- Végig csizmázni rajtuk!

- Aki a szögényt kinullázza, azt letaposni!

- Dolgozzon mindönki. Ki így, ki úgy...

- Senkinek se lögyön fölöslege...

- Tíz holdtul husz, harminc, ötven...

- Mongyuk száz!

- No, az ölég is egy embörnek.

Ebben megállapodnak.

- Ilyen törvény köllene! Csakhogy azt senki se töszi papirosra. A képviselők? Azoknak kéne csinálni, de nem töszik. Elég baj. A szögény embörökre mög nem bizzák. Itt a hiba!

A déli harangszó vet véget a szópotyogtatásnak. Az emberek még egyszer meglógtják süvegeiket a rossz világ irányában, miközben lemondólag pislognak egymásra.

Ebéd után már könnyebb a levegő. Paszujjal, kolompérral kitöltelődnek a gyomrok, minek következtében a sötétség oszlik.

Összeverődik négy-öt szomszédság egy-egy ház előtt, ahol éppen alkalmas hely kínálkozik a pihenésre; pad, vagy egy-egy kidöntött vén fa a leülésre. Az ilyen kivetett öreg fa törzse védi a ház falát az idő, meg a jószágok ellen. Ünnepezen meg jó pihenő.

Az asszonyok rövid falábu ülőkékre kuporodnak úgy a kerítés, meg a kapu mellé s ölbetett kezekkel nézlelődnek; a járókelőket szólják, szapulják; a ruhájukat, járásukat, ügyüket-bajukat...

A Zsibongón sebesen kanyarodik be Lencsés Vince lánya, a Julis, ki a patikusnál szolgál.

Az asszonyok összeintenek. Ami azt magyarázza, hogy ehun-e, a faluvirága; milyen rátarti, bögyös teremtés; még illőgeti magát a falu előtt; hogy nem sül ki a szöme.

- Két hold szántóért adta el az apja, - szól az egyik.

- No, jó ára is van manapság a böcsületnek!

- Jó.

- A mi időnkben...?

- Az igaz!

- Kipellengérözték!

- Most mög pártolja őket a törvény.

- Az ám, az urak.

- Egy kutya.

Az öreg emberek a heti eseményeket rostálják. Mi történt? Bagó János lova beleesett a kutba. Öten huzták ki, kötelekkel. Mikor ebből kifogynak, vidám, meg szomorú históriákat elevenítenek föl a régi jó időkből. A forradalomból, meg a Ráday-korszakból. Hogy volt, mint volt? Egy-egy legény a faluból is szakadt...

Az eladók, meg a legények a szárazmalom helyén tömörülnek. Labdázna. Ártatlan multság, de jó. A lányoknak is, a legényeknek is. A labda után való kapkodás közben meg lehet ölelgetni a lányokat, ami szivelős dolog. Ki lehet nézni, ki a fürge, ki a lusta, kényelemre hajló, veszekedő, dévajkodó; ki érti el a tréfát, ki tudja visszaadni, vagy ki veszi az orrába? Ez mind fontos körülmény. Tájékozódik a legény-ember. Igazolódik.

Játék közben erős természetü szók is röpködnek. Hamar kicsuszik az az ember száján. Különösen, ha jó kedve van. De nem baj. Attól is okosodik a legény. Meglátja, ki a szemérmes, szégyenlős; ki a kitanult, finnyás; ki ereszti el a füle mellett a csiklandós szókat, ki akad fenn rajta...?

Az iskolás gyermekek kört huznak a labdázók körül. Nézik a játékot. Hallgatják a beszédeket. Tanulnak.

Senye Mihály háza előtt, a lombos nyárfa alatt öt ember foglalatoskodik egy kis rövidlábu asztal mellett. Kártyáznak. Előre görnyedve ülnek a zsámolyszékeken s erősen figyelnek az asztalközépre. Ott a bank. Egy-egy erősebb természetü gusztá után kézről-kézre jár a csikó-bőrös kulacs.

Gyalog János osztja a kártyákat.

A sok fogdosástól megdagadt lapokból előbb csak egyet-egyed kapnak az asztal körül ülők, aztán megint egyet, kettőt, hármat. Ahogy azt a sor kívánja.

Huszonegyet játszanak.

Ez a legigazságosabb játék. Nincs sok figurája, fufangja. Vagy resztál az ember, vagy fuccsot mond.

Éppen retirálás előtt áll János gazda, mikor az alvágó félelmetes bankkötőjének, Göcs Pálnak a szeme nagyot villan s odavágja csontos öklét az asztalra:

- Mögütöm!

Gyalog János ráveti mélabus tekintetét a bankra. Szép kis halom költség az tagadhatatlan. Van vagy nyolcvan krajcár. Épen nyolcvankettő. Kereken. Tekintve, hogy fillérbe megy a játék, takaros kis summa.

- Haj, haj...

Gyalog János megcsóválja deresedő fejét s kételkedve néz Pál komájára. Komoly-e a beszédje, vagy csak ijesztgetelődzik? Göcs Pál azonban a tétovázásra még hangosabban ismétli:

- Mögütöm!

Tehát komoly a dolog.

- Az egészet?

- Mind mögütöm! Erre a lapra mögütöm...

- Sok lösz hé! Aszondom, hogy sok lösz!

Göcs Pál szeme vérbe borul. Lehet, hogy a csiger is ösztökéli. Indulatosan fölugrik a székről s a kártyáját magasra feltartja.

- Erre a lapra? A makksiznóra..?

Áthajol az asztal fölött s rekedten ordít Gyalog Jánosra:

- Mögütöm én erre még kendet is!

Ám Gyalog Jánost sem a gólya költötte. A kemény szóra kirugja maga alól a széket. De Göcs Pál sem rest. Egyszerre kapják el egymás nyakravalóját...

Az emberek felugráltnak.

Jó koma mindkettő. Kenyeres pajtás. Együtt sanyarognak. Nem hagyják az ügyet dülőre vinni.

...Mintegy varázsszóra, hirtelen megkondul a falu estharangja. Vége az ünnepnek. A lányok, legények felhagynak a játékkal; az asszonyok, emberek tempósan felálltnak s elköszönnak. A kártyázók is kimagyarázzák magukat...

A est sötétszürke leplét ráborítja a falura.

Nyári zivatar.

Gergő, mint afféle tetterős, fiatal gazda, korán reggel kitalpalt a nyomásra. Hogy áll a vetés? Mit mutat? Különösen így tavasz derekán kíváncsi az ember, hogy lesz-e kenyér a télen? No, az idén lesz. Ha így fejlődik az élet, lesz. Kivált, ha még egy kis eső is megveri. Egy kiadós kis eső. Nini, a Cserjés felől feketedik is az ég alja. Abból eső lesz.

Hirtelen egy kis szél szalad végig a páskumon s a föld háta fölborzolódik.

A levegő lehül.

Gergő lassan odahúzódik a Bődőék kunyhója alá. Onnan vizsgálja a felhőket. Hogy tömörülnek, vastagodnak... Majd egyet-kettőt villan, dörög s aztán megered az eső. Előbb lassan, aztán mind szaporábban. Öröm nézni. Gergő úgy magában biztatgatja is őket:

- No még! No még!

Elégedetten bólintgat a fejével. Legalább is két szemmel szaporodik a kalász. Elkél az. Sok az adó, meg az árenda. Aztán az asszonymak is kell egy kis ruha. Csipkés, zsinóros, ilyen az új módi. Julisnak úgy is erre fáj a foga. Hát ne fájjon tovább. Aztán illik is neki. Jól áll rajta. Köllemtösen. Hát hadd páváskodjon. Ugy a. Vajjon most mit csinál? Bizonyosan szomszédol. Pedig mosásba fogott. Kis mosásba. De azt ráhagyta. Bizonyosan ráhagyta. Így szokták az asszonyok. Ámbár nem szentírás, mert a Julis szereti a dolgot. Szereti. Azért is vette el. Meg a ház... Szentmihálykor lesz két esztendeje. Hogy repül az idő. Azóta van egy kis lány is, a Zsuzsika. Bár fiu lett volna. De mindegy. Még fiu is lehet. Az idő kiadja. Jól van ez így. Jó. Igaz, hogy Julis eleinte Csik Andrisnak ígérkezett. Julis ugyan tagadja. Meg is esküdött a Máriára. Csak a Jancsi kötötte magát. Ez az igaz. Pedig ott van vagyon is. Nyolc jármos ökör. Két tanya. Csakhogy akkor a Jancsi még sor előtt állt. A katonaság meg nagy kolonc. Be is vették. Most tölti. Ez a második éve. Jövőre szabadul...

Hogy az eső elállt, Gergő hazafelé indult. A szőlők alján találkozott Gugoláknéval. Köszöntötte. Gugolákné rávigyorgott.

- Hát te a vendég elől bujkálsz?

- Vendég?

- Még pedig ritka vendég.

- No...

- Találd ki.

Gergő leintette a kezével.

- Csak nem számlálom el az egész falut.

- Akkor se lönne benne!

- Hát?

Gugolákné hunyorított a szemével.

- A Jancsi... Csik Jancsi!

Gergő szemei megvillantak.

- Nem igaz!

A vén boszorka megrántotta a vállát.

- Ha siecc, még ott éröd.

Azzal befordult a szőlők felé.

Gergő utána felejtkezett a vén asszonynak. Majd hirtelen megindult. Sebes, szapora léptekkel.

Fejében nehéz gondolatok kavarodtak. Hátha igaz? Aminthogy igaz is. Másképp nem merete volna mondani az a vén szipirtyó... Hazajött a katonaságtól. Egy napra, két napra. Van az ugy... De épp az ő portájára... Mit keres ott? Persze a Julis... Kileste az alkalmat... Kicsinálták...

Fogait összecsikoritotta.

Az utcaajtót csak úgy a csizmasarokkal nyitotta ki.

Julis ruhákat terigetett az udvaron.

Gergő megállt az udvarközepén. Nagyot fujt.

Julis egy szempillantás alatt átlátott az emberén. Mindent tud. Valaki már besugta. Nem baj. Még nevetett is, amint odaszólt Gergőnek:

- Ki volt itt?

Gergő a kalap karimája alól ránézett az asszonyra.

- Tudom.

Julis kiegyenesedett.

- Haj, haj... Talán még haragszik is kend. Nem én hívtam. A maga jószántából gyüött...

- Én hozzám?

- Kendet kereste.

- Oszrt mégis itt maradt.

- Illendőségbü... De le se ült.

- Nem ugy-e? Pedig kínáltad.

Julist mintha csiklandozták volna, bizseregni kezdett a vére. Félti az ember. Jól esik az. Hát csak féltse. Addig szereti igazán, amíg félti. Megriszálta a derekát.

- S ha kínáltam volna?

- Ugy?

- Abba se halt volna bele kigyelmed, de még én se.

Fordult egyet s aztán csak úgy a háta mögül vetette vissza:

- Bánom is, hogy nem kínáltam.

Gergőnek a nyakán kidagadtak az erek. Belső részeibe beleharapott a bestia. A féltékenység. Marcangolta. Ezt az asszonyt, a Julist... Már azon a ponton volt, hogy ráveti magát, mikor az asszony kacagása észre térítette. Hiszen csak veszkődik, kötődik. Ép ez mutatja, hogy nem történt semmi. Megrántotta hát a vállát:

- Bánom is én!

- Ugy? Nem bánja kend?

Megrázta a fejét.

- Pedig azt is mondta a Jancsi... Mögmongyam, hogy mit mondott? Mög? Hát aszonta, hogy szebb vagyok asszonynak, mint leánynak...

Gergőben még ott bujkált az erős indulat. Az ingerkedésre újból kezdett fölyhódnai, a legény irányában. Az már nem bántotta. Hanem a nyelvelés. Nagyon elkapott a menyecske. Ugy hegyel, mintha ő hordaná a süveget. Ez pedig nincs rendén.

Julis nem maradhatott. Mikor látta, hogy az ember egykedvűen szivja a pipáját, megint csak odaszólt:

- A kezem is megfogta... Itt e... itt fönn...

Az ingvállát fölhozta.

- Tán még az ujjá helye is möglátszik... Ugy szoritott, de ugy szoritott...

Gergőn kifeszült az őtike. Szemei vérbe borultak. Nem birta tovább. Mérgesen rákiáltott az asszonyra:

- Hallgass!

Julis fölemelte a két karját. Szempilláit összehúzta:

- Haj, haj!...

Egyet fordult.

- Még a derekamat is...

Gergő felugrott.

- A derekadat?

S odaütött.

Julis elfehéredett. Az ember megütötte. Ugy megütötte, hogy fáj. Mért ütötte meg? Hibázott? Hisz az a legény még ujjal sem ért hozzá. Csak próbálta volna! Jött, elment. Egyszeriben elment. A beszédért? A tréféért? Hát érdemes azért?

Elkezdett sirni. Sirt, sirt. Kötényének mindkét sarka nedves lett. Aztán, hogy Gergő csak vállát rángatta, hogy egy békítő szót sem vetett, bement a házba, kendőt kerített a nyakába s elszaladt.

Gergő utána nyujtotta a nyakát:

- Szalaggy no, szalaggy!

Majd legyintett a kezével.

- Előbb köllött volna. Az első nyelvelésnél. Most már fájósabb. Jobban a szivére esik. De mindegy. Ezen is tul kellett esni. Majd visszajön...

Várt egy órát, két órát. Semmi hir. Se az ipa, se a napa... Hogy az idő jobban teljen, szénézett az udvaron. Ilyenkor a munka a legjobb időüző. Az még mindig akad a ház körül. Vagy egy, vagy más. A tehén alá almozott, a malacokat megetette, a baromfiaknak ocsut szórt. Legalább az állatok ne érezzék az asszony hiányát. Elég, ha ő érezte. Különösen, hogy este, sőt éjszaka is magára maradt. Lefekvéskor még a pipáját is földhöz vágta:

- Én mönnyek utána? Én? Abbu nem öszik!

Másnap reggel csak azért is kifordult a szőlőbe. Tökéket igazgatni. Kapált, curholt. No, nem sokra haladt. A kapa sehogyse esett a kezére, aztán meg a csizma is szoritotta.

Délfelé hazanézett. Az utca-ajtót reménykedve nyitotta ki. Hátha az asszony azalatt...

Nem jött vissza.

Hümmögve járta be a házat. Lenézett a kertbe, még a padlásra is fölkövetkezett.

Nem jött vissza.

- Hogy a lelkére vette. Nagy dolog is az! Egy kis legyintés. De jó. Ha te ugy; én is ugy! Majd elválík, ki bírja tovább!

Kiült a pitvarajtóba. Fejét két tenyerébe hajtotta. Csizmája orrát nézegette. Biz azon még rajta volt a tegnapi sár. Nem takarította az asszony. Most nem. Pedig a csizmatakarítás az asszony tiszte. Nem szolgálai munka az, hanem kijáró tiszteletadás. Az asszony minden ruhát keze alá ad az embernek. Inget, gatyát, kalapot. A csizmát is. Tisztán, fényesen. Most piszkos, sáros. A sárga agyag, az utca sara, alatta a fekete már a nyomásé. Jó kis eső volt. Főként a tengerire volt kívánatos. De a buza is most indul szemben. Indulhat is. Husz kocsi trágya noszogatja. Ámbár a trágya sem tud dolgozni eső nélkül.

Mig Gergő így elmélkedett, azalatt a pipa kialudt. Pedig a dohány jóvágásu Szopókási. Még az öszön ragasztotta. Egy kötéllel. Alkalmilag. Ott száradt a padlásan. Sárgára, meggypirosra. Van ugy, hogy a dohány megfeketedik. Ebből ugyan egy szál se. Szépen beért. Egy gyujtás elég neki. Tüzet fog. Pörcög, pattog. Ég egyfolytában. A zsidónak nincs ilyen. Nincs. Nem is tarthat. Ni, most mégis kialudt.

Hirtelen fölütötte a fejét. Az utcaajtó nyílt.

A Julis...

Szeretett volna fölugrani, nagyot kiáltani: „Csakhogy itt vagy!” De nem. Minek tudja meg az asszony. Inkább lesunyta a fejét s elszánt nagy igyekezettel kezdte takarítani a csizmáját. A sarat vakargatta egy darab fával.

Julis megáll előtte.

- Itt vagyok.

Gergő föl se nézett.

- Visszagyüttem...

Hogy Gergő oda se bojszált, sirásra görbült a szája. Hát így fogadja az ember? Nem örül?

Egy ideig hallgatott, aztán lassan odamondta:

- Kendnek egy szava sincs?

- Mi vóna?

De már ez több volt, mint amennyit egy asszony elbir. Dacosan megrázta fejét:

- Nincs? Hát akkó' visszamögyök, de ugy visszamögyök...

Többi szava belefutott a sirásba.

Gergő nem birt tovább alakoskodni, fölugrott.

- Visszamönné? Vissza?

S aztán feleletet se várva, két erős karjával átfogta Julis karcsu derekát, fölemelte s ugy vitte be a házba.

A vén szamár.

Az öreg Benczét mindenki ismerte a faluban, pedig nem volt se nagymódu ember, se félkegyelmű. A termete is rendes. Se pupos, se sánta. Gunyát is csak olyat viselt, mint a többi szegényes sorban élő zsellérember. Gyűröttszáru csizma, szinehagyott ötike, foltos nadrág, nyáron lenge magyar. A kalap zsiros, fakó, alakjament. Valamikor az is fekete volt, épp úgy, mint a többi felső. Takaros, módos. A széle szegett. Szalagos, zsinóros. Hogy mikor volt ilyen akkurátus, azt ugyan maga az öreg Bencze sem tudta volna egész végérvényesen kiértelmezni. Annyi bizonyos, hogy tartós jószágnak mutatkozott. No meg is volt érte a becsülete. Télen, nyáron szolgált. Hóban, esőben. Még éjszaka is viselődött, mert az öreg az utóbbi időben aféle éjjeli őr volt belsőségben. Ez a hivatal meg kalapot kíván a fejre. Széles karimájú, szemrehuzható kalapot. No, ez éppen ilyen volt.

Az öreg Bencze örökődése abból állt, hogy naplemente után kezébe vette a bunkósvégű somfabotot s körüljárta a parkot. Megnézegette a kapukat, ajtókat. Be vannak-e zárva? Ha hiba mutatkozott, akkor intézkedett, jelentést tett az udvarosnak, ha nem, hát elült valami alkalmasnak ígérkező helyre pipázni.

A pipa a legjobb időüző. Előbb rendszerint kitakarítja az ember. A makkjába két-három ludtollat taszit. A mesterség belső faláról a megkövesedett kormot lefeszeti a kis ujj körme is; kivált, ha nevelve van rá. Aztán sorba jön a szár, tömés, rásercentés. A füst bodorodik, gomolyog; táncol a levegőben, csikot huz. Szivelős aktus. Nézi, nézi az ember. Gyönyörködik. Az idő meg szalad. Közbe a szép éjszakai csendben komótosan lehet elmélkedni, hogy voltképpen hová is jutunk majd a halál után? Mi lesz belőle? Fa-e, föld-e, avagy egy darab égbolt, csillag? Időközönként jön egy-egy szippantás. Csak rátánként. Lassan, megfontolva. Így tartós a dohány. Akkurát az élet!

Ha meg, ha foga van az időnek: fu, esik, berzenkedik, hát ott az istálló. Onnan is ki lehet tekintetni az épületekre, a fákra. Különösen a fákra. A télen-nyáron zöldelő fákra. Ezek vannak erősen a lelkére kötve. Könnyű munka. Ugyan kinek kellene az ilyen uri fa? Mire se jó. Csak szemrevaló. Szegény ember fája az erdőben terem. Fialat, ültetni való; szerszámfának a gyertyán, kőris. Aztán ezek könnyebb helyen is állanak. Az erdőt nem féltik annyira. Egy-két vadőr. Az is falubéli.

Sohse történt semmi baj. Nem azért, mert az öreg Bencze öröködött, vagy hogy a környékből kivesztek volna a tolvajok. Nem. Hanem a kastély körül ott voltak a tiszt-, meg a cseléd-lakások. Ezekben sok ember. A tiszték későn fekvők, puskás emberek; a cselédek korán kelők, csak félszemmél alvók. Nem bolond egy tolvaj se, hogy mig máshol szüretelhet, itt beleóvakodjon a kész veszedelembe.

Karácsony hetében mégis hiba esett. Egyik zimankós éjszaka betörték a magtárba s elemeltek tiz zsák életet.

Reggel vették észre a tolvajlást. Volt nagy fölfordulás, szaladgálás. Az öreg Bencze alig találta a helyét. Tipegett, topogott s egyre hajhajozott:

- Ez már hiba... Haj, haj... Rémisztő nagy hiba!

Körülvakargatta a tarkóját.

- Mi lösz?

A lopás elsősorban is őt érdekelte. Rá volt bizva. Igaz, hogy rajta nem kereshetik a kárt, de az is bizonyos, hogy megszenvedhet érte. Csúnyán megszenvedhet. Lehordják, kemény szavakat vetnek rá. Főként a tiszt urak...

- Haj, haj...!

A béresek, hónaposok, napszámba járó emberek csak a vállukat vonogatták. Őket nem érintette az eset. Sőt való, hogy az szaladgált a fejükben: Aki tette, jól tette! Bizonyosan szüksége volt rá. Azért a gróf se pusztul éhen...

Az öreg Bencze rökönködésén, kapkodásán mosolyogtak. Ennek is megvolt az oka.

Az öreg ósdi ember volt. Aféle dörgölődő, urpárti, régi világbéli. Az Istent félte, szerette, tisztelte. Nem úgy, mint a mostani népek, kik még az égiekkel is szembeszállnak. Főleg a Mindenhatóval, kire nagy botorul ráolvassák, hogyha teremtette őket, hát gondoskodjon is róluk. Ők is gyermekei. Csak olyan hus, vér, mint a többi: a nagy módban, gazdaságban ülők. Tartsa őket is számon. Így a! Emellett az uraknak egész áperthe odamondogatják: Helyet, kenyeret! Legalább is félbarnát!

Hát hogyne ellenkezett volna velük. De biz összeakaszkodott. Különösen akkor acsarkodott erősen, ha az uraságra vetettek kemény szókat:

- Hálátlanok! Mit akartok? Jó ember az! Finom uraság! Kenyeret ad...

Mikor egészen kihozták a sodrából, fölemelte szikár, csontos öklét s megfenyegette őket:

- Czuczulisták!

Ilyenkor csakhogy meg nem verték.

- Ha mi is befognók a szánkat, ha mi is olyan szamarak lennénk, hát úgy kiszivattyuznák a zsirunkat, mint a kendét!

Való, hogy az öreg Bencze munkájának nem volt semmi kézzelfogható látszatja. Annyi rengeteg időn át nem gyűjtött, nem takarított semmit. Pedig ő is épp úgy tehette volna, mint a többi, akik mind meglépesedtek mellette. Házat, földet sikerítettek. Ott volt ő előtte is. Nem tette. Első a becsület. S mit nyert vele? Kegyelemkenyeret.

Egy cseppet sem sajnálták.

- Ugy kell neki!

A tiszték összejöttek a magtár előtt. Az öreg Bencze is odaszörködzködött. Hívták, hát menni kellett. Lesunyta a fejét.

- Hol volt kend az éjjel? Mit csinált? Hogy engedhette ezt a szégyent? Ilyen, olyan...

Elmondták mindennek. Pálinkás-butykosnak, részeg disznónak.

Az öreg hiába motyogta, hogy az itálnak hírét se látta. Sohasem volt italos. Nincs is miből. De meg a becsület; a mult... Ismerhetik...

Ráripakodtak, lehurrogták.

Az ispán volt a legdühösebb.

- Vén kenyérpusztító! Dologkerülő! Sehonnai!

Az öreg nagyot nyelt.

- Instálom a tekintetős...

- Csak a kend tudtával történhetett. Nyitva hagyta a kaput a cinkosainak. Hanem utána járok. Azt mondom, hogy utána járok s aztán kendről is leszedem a keresztvizet!

Igy!

Az öregnek végtelenül fájtak a kemény szavak. Hozzá volt ugyan szokva a tekintetes ispán ur erős, nagy hangjához... De ilyen méltatlan rágalom! S éppen ő vele, aki mindig az urak pártján állt. Ezt nem hitte...

- No, majd az uraság! - biztatta magát.

Éppen jött.

A tisztek kabátszélrángatva járultak elébe.

- Így történhetett... Ugy... Az öreg elaludt... Leitatták... Most is dül belőle a pálinka...

Az öreg Bencze térde megrogyott. Két kezét összekulcsolva előre nyújtotta az uraság felé.

- Csókolom az áldott, jó kezét...

Az uraság bosszusan mérte végig a térdelő öreget.

- Vén számár!

Azzal tovább ment.

A magtár ajtaján megnézték a feszítés nyomait. Benn az épületben megdeputálták a hiányt.

Az öreg Bencze is odavánszorgott a magtár ajtajához. Megállt. Be-betekintgetett az urakra. Közben ő is a veszteséget latolgatta. Nem az uraságét, hanem a magáét. Oda a becsület. Csorba esett rajta. Nagy csorba. Hatvan esztendeig takargatta, féltette. Azért maradt koldus. A becsület koldusa. Most már vége. Akiért magára vette a társai haragját, akit velük szemben mindig védett, egy kis buzáért leszamarazta. Az még hagyján, de elhitte róla, hogy ő is cinkos...

Csak akkor eszmélt föl, mikor az urak újra előtte álltak.

- Csendörkézre kell adni, méltóságos uram! Csendörkézre! Azok kiveszik belőle, - mondta az ispán. - Én ismerem őket!

Az öreggel megindult a föld.

- Csendörök? Engem?

Az uraság keményen rászólt:

- Takarodj!

Az öreg körül elborult az egész világ. Szemei előtt összefolytak a fák, épületek, egy hullámos vonalba, mely lassan himbálózni kezdett. Az öreg is vele emelkedett, süllyedt. Behunyta a szemét, s aztán előre, hátra lódult, miközben megbotlott s nekiesett egy fatörzsnek. Megütötte magát, de nem érezte. Nagy nehezen fölállt s szaladni kezdett, be az erdő sűrűjébe... Hirtelen megtorpant. Hivogató hangok csapódtak a füleihez. Mintha szólították volna: „Bencze! Bencze! Öreg, jó szolgánk! Tévedtünk. Maga becsületes ember. Nem is lehet... Jól van no, jól...”

Az uraság ad egy szivart. Finom, vastag szivart. Pántlikásat. Egyszer már adott. Nem egyszer. Két ízben... Nem is merte elszívni. A lovásznak adta...

- Bencze!

Hátrafordult.

Senki sem volt körülötte. Az urak már rég elmentek.

Megcsóválta a fejét.

- Nem, nem...

Ujból elindult. Most már biztosabban lépett. Nem dülöngélt, hanem ment egyenesen előre. A sárga avar csak úgy ropogott a lába alatt. Egyszer-egyszer megállt. Tanakodott. Nagy dolgot hánytorgatott a fejében. A halált. Meg kell halnia. E csunyaság után meg. De az még nem is

olyan nagy baj. Egy-két esztendővel előbb vagy utóbb. Az mindegy. Való, hogy így is szépen kijutott az időből. Hetvenöt esztendő. Ritka adomány. Keveseknek jut. Igaz, még két-három leperegne. De nem lehet. Most már nem. Ez az utolsó nap. Nem baj. De, hogy még az uraság is... Csak azt ne mondta volna! Az emberek hogy gunyolnák, hogy nevetnék... Hiszen, hogy számár volt egész életében, azt most már elismeri. Számár, számár...

Mikor a fák közül kiért az országútra, megcsapta a mezőről befelé törtető hideg levegő. Megállt.

- Az vagyok, az, - motyogott.

A fiatal Szüri-gyerek jött két lóval.

- Aggyisten! - köszönt a gyerek.

Az öreg bólintott. Csak úgy ösztönszerűleg. Talán a gyereket se látta, a köszöntését se hallotta.

- Hová, háová, Bencze bácsi?

Az öreg nem felelt. Elnézett a gyerek feje fölött.

- A városba?

Hogy a gyerek a második kérdésre sem kapott feleletet, megrántotta a vállát s a kötőfékkal végigvágott a lovakon.

Az öreg fölnesselt a lódobogásra. A fejét fölütötte.

- No...

Aztán legyintett egyet a kezével.

- Semmi!

A fejét előre szegve sebesen nekilódult.

A Körös partján még egyszer megállt. Visszatekintett a falu felé.

- Nem ugat mög engöm a kutya se...

Ránézett a vízre. No, az sem volt már víz, hanem jég. A hideg összerántotta. Rálépett. A sima tükör meg se roppant alatta. Csoszogva előre botorkált.

Ugy a középtájon egy nagy lékre akadt. Ez az. Innen merik az asszonyok a vizet. Mosni, gyerekfürdetni.

A lék fölé hajolt. A víz megmutatta a kék eget, rajta a szakadozott bárányszerű felhőket.

Körülnézett. Senki, semmi. Arra, messze, a falu fölött egy varjucsapat tarkállott. Néha-néha a szél egész a Körösig csapta a károgásukat: Kár, kár...

Az öreg megingatta a fejét.

- Nem igaz... Nem kár!

Letérdelt a jégre. Két kezét összekulcsolva, valamit mormogott magában, miközben öreg, szikár teste egyre jobban előre görnyedt. Végül nagyot sóhajtott:

- No most... Istenem!

S azzal lassan alácsuszott a jégpáncélnak.